

3. Ostapenko B.I. Methodology of Development of Moral Judgement for the Medical Professionals with the Concept of the Absolute of Morality. In: The Survival Strategy in the Terms of Bioethics, Philosophy and Medicine. Collection of scientific articles with international participation. Volume 23. Chisinau, 2017, p.75-78.
4. Ostapenko B.I. The Concept of the Competence of Moral Judgement. In: VII National Congress on Bioethics. 30 September – 2 October, 2019. Kiev, 2019, p.27-28.
5. Ostapenko B.I. Absolute of Morality versus Deconstruction of Morality: Social and Personal Responsibility. In: “Metaphysical Discourse in Philosophy: History and Modernity.” Theses of International Scientific Conference “XXIX-th Readings, Dedicated to Memory of the Founder of Lvov-Warsaw Philosophy School Kazimierza Twardowskiego”, 10-11 February 2017. Ed.: V.L. Petrushenko. Lvov: Publisher “Liga-Press”, 2017, p.178-180.
6. Остапенко Б.И. Абсолют морали и нравственная дезориентация. In: Здоровье, медицина и философия: стратегии выживания. Материалы IX Международного симпозиума по биоэтике. 15-16 апреля 2021 г., Киев. Ред. С.В. Пустовит, Б.И Остапенко. Киев: Графика и дизайн, 2021, с.54-56.
7. Holy Bible. Proverbs 1:7.

VALOAREA VIEȚII UMANE CA OBIECT DE ANALIZĂ FILOSOFICĂ

Stela Spînu, dr. în filologie, conf. univ.

Catedra de filosofie și bioetică, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, Chișinău, R. Moldova

ID-ul ORCID: 0000-0003-4065-3463

stela.spinu@usmf.md

THE VALUE OF HUMAN LIFE AS AN OBJECT OF PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Life and death are fundamental antinomian concepts of human existence. Life as a process of becoming gives us the chance to realize ourselves personally and professionally. Man's attitude towards the value of life, in different historical periods, was different: for the ancient man, life is a

complex process, which sums up contemplative and moral aspects, which would help him delimit truth from falsehood, value from non-value, etc.; for the medieval man, the moral life is in close correlation with the observance of church canons, intelligence being defined as the main instrument of morality; for the modern man, life holds supreme value; the postmodern man is confused and uncertain, discussing contradictory issues related to the meaning and value of life in the context of multiple overlapping crises (spiritual, moral, political, etc.).

Viața și moartea reprezintă concepte antinomice fundamentale ale existenței umane. Viața ca proces în devenire ne oferă șansa de a ne realiza pe plan personal și profesional, ne învață să privim critic evenimentele la care suntem martori, să desprindem învățăminte, să devenim demni, să rămânem buni, tinzând spre noi idealuri, depășind spaima morții. Oricum, viața rămâne a fi o realitate enigmatică, iar moartea ce va urma nu e decât un neant inexplicabil. Este viață și este moarte, susținea scriitorul-filosof Albert Camus, și există frumusețe și melancolie între cele două.

De la începuturile sale, individul privea viața și moartea ca un întreg, viața nefiind o luptă în continuu pentru realizări, ci o cale care trebuie parcursă într-o liniște spirituală [1]. Pe parcursul timpului, oamenii au conștientizat că viața, de facto, este un fenomen mult mai complex și profund, dependent nu doar de voința lor, ci și de realitățile socioeconomice, cultural-istorice și religioase.

În plan diacronic, viața, ca proces de devenire, a cunoscut diverse definiții și interpretări în filosofie, teologie, culturologie etc. În prezentul studiu, vom expune, în plan cronistic, unele abordări filosofice relevante ale conceptului de viață umană, vom elucida problema valorii acesteia în diferite perioade istorice.

Perioada antichității. Omul greco-iudeu avea o concepție naturală și ciclică despre viață, dincolo de ea era locul umbrelor (Hadesul, Sheolul). Darul cel mai mare al divinității era pentru om posibilitatea de a se bucura pe acest pământ de o viață lungă și bogată (bogată în copii, bunuri, victorii asupra dușmanilor) [2]. Primele încercări de a interpreta conceptul de viață umană din perspectiva valorii acesteia aparțin filosofilor antici:

– Potrivit lui Socrate, viața este oferită individului pentru ca acesta să poată delimita adevărul de falsitate, valoarea de nonvaloare, să găsească echilibrul spiritual prin cunoaștere. Filosoful susținea că cea mai bună cale

în viață este practicarea dreptății și a celorlalte virtuți, pe când ceilalți îl combăteau, afirmând că virtutea nu are nici o valoare [3]. Socrate a reușit să-și păstreze demnitatea nu doar pe parcursul vieții, dar și în fața morții: „Mi-am jertfit viața pentru luminarea patriei; dacă meritele mele nu vor fi recunoscute, fără să mă apăr, însemnează că m-am înșelat și că trebuie să mor” [4].

– Pentru Platon, fondatorul Academiei din Atena, ființa umană este totul, ea cuprinzând nemișcatul și mișcatul, viața și moartea etc.; ea are viață, suflet, inteligentă, se mișcă, este identică sieși [5]. Viața bună este o viață morală, concludă filosoful, iar virtutea este suficientă pentru fericire.

– Pentru Aristotel, viața nu este decât unde este suflet, ceea ce înseamnă că sufletul este principiul vieții, forma esențială a acesteia [6]. Viața fericită pare a fi o viață conformă virtuții, aceasta însumând viața contemplativă (sau filosofică) și viața morală (sau politică). Mai exact zis, „specific omului este un anumit mod de viață, constând în activitatea sufletului și în actele ce se conformează rațiunii” [7].

– Epicur considera că filosofia este o învățătură despre înțelepciune, iar înțelepciunea este un mod de viață morală în comunitatea umană. El susținea că scopul vieții și binele suprem este fericirea. Ea se atinge prin satisfacerea necesităților naturale, prin delectare și atingerea liniștei netulburate a sufletului [8]. „Să potolim furtuna sufletului, să nu umblăm după ceea ce ne lipsește, să suprimăm durerea, să renunțăm la plăcerile din care decurg neplăceri” - sunt doar câteva dintre ideile care demonstrează că pentru filosoful grec morala omului depinde de el și că, de aceea, omul este considerat ca ființă care dându-și morala își dă, de fapt, esența și rostul său în lume [9].

– Seneca, cel mai important reprezentant al stoicismului roman, concludă: „Ca o piesa de teatru, așa este viața: nu interesează cât de mult a ținut, ci cât de frumos s-a desfășurat.” Filosoful roman dă sfaturi utile, care îndreaptă omul către bine: „trebuie să privim totul într-o lumină frumoasă, pentru a suporta totul cu inimă ușoară; dacă afli că cineva te-a vorbit de rău, vezi dacă n-ai făcut tu asta mai întâi și pe câți ai vorbit de rău; sărăcia veselă este onorabilă, căci cine are suficient nu este sărac, e sărac doar cel ce dorește să aibă mai mult; nu te vei mai teme decât în clipa când nu vei mai nădăjdui; trăiește cu oamenii ca și când te-ar vedea divinitatea; vorbește cu divinitatea ca și când te-ar auzi oamenii” [10].

Perioada medievală. Omul creștinătății medievale s-a conceput pe sine ca pelerin, a cărui patrie adevărată era cerul, sau ca un servitor fidel care, conform preceptului evanghelic, trebuia să administreze talanții primiți împreună cu darul vieții și să-i facă rodnici, în așteptarea întoarcerii glorioase a Domnului [11]. O normă morală a creștinilor, care da valoare vieții umane prin interzicerea omuciderii, era porunca a șasea din Decalog: „Să nu ucizi!” (Exodul 20:13).

În această perioadă, filosofia are un pronunțat caracter teologic, școlile de gândire ocupându-se cu definirea și sistematizarea concepției creștine asupra lumii și vieții. Mircea Vulcănescu, în eseu „Două tipuri de filosofie medievală” (1942), vorbește despre opoziția dintre metafizica platoniciană (înfățișată de augustinieni) și cea aristotelică (reprezentată de tomiști):

– Pentru augustinieni, viața morală nu va fi posibilă în chip practic, decât ancorată în sfințenie. Fără sfințenie, facerea binelui va fi imposibilă. „Căci avem două vieți: una veșnică, făgăduită nouă de Dumnezeu, și alta trecătoare, în care ne aflăm în prezent”, susținea Augustin [12].

– Pentru tomiști, instrumentul principal al vieții morale rămâne inteligența. Potrivit lui Toma din Aquino, „credința este o pregustare a cunoașterii care ne va face fericiți în viața viitoare”.

Renașterea - perioadă de tranziție de la societatea medievală la cea modernă. Începând cu această perioadă, vom urmări schimbări treptate ale modului de gândire a individului, care învăța să pună în valoare viața, statutul și rolul pe care îl deține în societate. Principiul individualismului, treptat, ia locul colectivismului, schimbând atitudinea oamenilor față de viață, dându-i sens și valoare. Omul renașterist va tinde spre o viață spirituală bogată, perfecțiune, respect, demnitate și independență.

Problemele filosofice ale existenței umane sunt abordate din perspectiva antropocentrismului (omul fiind centrul și scopul universului), umanismului (concepție ce respinge dogmatica religioasă, fiind axată pe binele și măreția omului, bucuriile vieții pământești), secularizării (laicizării) și cultului frumuseții (trupul nu mai era considerat ca păcătos, viața trupească având valoare în sine) [13].

Epoca modernă. Trecerea de la societatea premodernă la cea modernă a dus la o profundă transformare a modului de a percepe viața. Dacă omul creștinătății medievale era un pelerin între pământ și cer, omul modern se concepe ca *homo faber*, un pelerin numai pe acest pământ [14].

Reprezentanții filosofiei moderne au promovat independența și autonomia individului în societate, binele suprem, libertatea voinței, demnitatea etc. Problema valorii vieții umane este crucială pentru ei.

– Spinoza, unul dintre cei trei mari raționaliști, alături de Descartes și Leibniz, susținea: „Omul liber despre nimic mai mult nu gândește ca despre moarte, dar înțelepciunea lui constă în cugetarea nu despre moarte, ci despre viață.”

– Jean-Jacques Rousseau, reprezentant al iluminismului francez, afirma: „Viața se scurge într-o clipă, ea nu este nimic prin sine însăși, valoarea sa depinde de întrebuițarea ei. Singur binele rămâne și tocmai el înseamnă ceva.”

– Immanuel Kant vorbește despre importanța demnității umane, care dă valoare vieții: „Respectul pe care îl port altuia sau cel pe care altul mi-l poate arăta este, de altfel, recunoașterea unei demnități la alți oameni, cum ar fi a unei valori care nu are preț, nici un echivalent, în schimbul căruia să poată fi schimbat obiectul prețurii. Judecarea unui lucru ca neavând nici o valoare este disprețul. Ca atare, orice om are pretenții îndreptățite la respect din partea semenilor săi, și reciproc, el este obligat, de asemenea, să-l respecte pe fiecare dintre ei” [15].

– Émile Durkheim, filosof și sociolog francez, în lucrarea sa „Despre sinucidere” (1897), semnalează asupra schimbării atitudinii omului față de valoarea propriei sale vieți. Individul, fiind marcat de multiple crize (spirituale, morale, politice etc.), nu mai pune în valoare viața sa, iar sinuciderea îi oferă posibilitatea de a ieși din acest cerc absurd viață-moarte: „Fără îndoială, sinuciderea este înainte de toate actul de disperare al unui om, care nu mai dorește să trăiască deoarece a pierdut rostul acestei vieți. În realitate, deoarece suntem încă atașați de viață în momentul în care o părăsim, sinuciderea este un abandon; și, între toate actele prin care o ființă abandonează cel mai prețios dintre toate bunurile sale, există trăsături comune care sunt în mod evident esențiale” [16].

Epoca postmodernă. Această epocă este marcată de o criză profundă a valorilor tradiționale. Astfel, dacă omul medieval avea un scop ultra pământesc, iar omul modern unul pământesc, este greu a spune care este scopul acțiunii omului postmodern, dacă nu narcisismul autosatisfacției urmărite în relațiile multiple, dar cu totul neangajante [17].

Pentru scriitorul-filosof A. Camus, viața reprezintă valoarea supremă, numai că ea înseamnă sfâșiere, incompatibilitate între polii contradicției

absurde. Pentru a spune că viața este absurdă, conștiința are nevoie să fie vie. Pentru a fi, omul trebuie să se revolte, dar revolta sa trebuie să respecte limita pe care ea o descoperă în ea, însăși, și în care oamenii întâlnindu-se încep să fie [18].

Potrivit lui Jean-Paul Sartre, „doar prin ea, însăși, viața nu are nici o valoare; trebuie trăită ca să devină prețioasă. Valoarea pe care o are viața noastră e valoarea pe care noi i-o dăm. Prin urmare, valoarea vieții umane este în dependență de capacitatea individului de a crea noi valori”.

Așadar, atitudinea omului față de valoarea vieții, în diferite perioade istorice, a fost diferită: pentru *omul antic*, viața e un proces complex, care însumează aspecte contemplative și morale, care l-ar ajuta să delimiteze adevărul de falsitate, valoarea de nonvaloare etc.; pentru *omul medieval*, viața morală este în strânsă corelație cu respectarea canoanelor bisericești, inteligența fiind definită drept instrument principal al moralității; pentru *omul modern*, viața deține valoare supremă; *omul postmodern* este confuz și nesigur, discutând în contradictoriu probleme legate de sensul și valoarea vieții în contextul numeroaselor crize suprapuse (culturale, morale, politice etc.).

Este evident că depășirea numeroaselor crize existențiale ale lumii post-moderne și conștientizarea adevăratei valori a vieții umane s-ar produce dacă societatea europeană ar reveni la valorile tradiționale creștine, ar da prioritate valorilor spirituale în detrimentul celor materiale, ar înfrunta etnocentrismul, egoismul și narcisismul, ar fi capabilă să formeze o elită spirituală și intelectuală, aptă să educe și să călăuzească masele.

Referințe bibliografice

1. Enachi, V. Valorile etice ale feminismului european: analize și sinteze. În: *Filosofia în contextul științei contemporane*. Chișinău: Editura ASEM, 2010, p.212.
2. Chinez, I. Bioetica – responsabilitatea față de viața umană. Iași: Sapientia, 2015, p.49.
3. Capcelea, V. *Filosofia socială*. București: Pro Universitaria, 2019, p.48.
4. Bobîna, Gh. *Filosofia antică*. Chișinău: UnAȘM, 2013, p.19.
5. Bobîna, Gh. *Filosofia antică*. Chișinău: UnAȘM, 2013, p.55.
6. Bobîna, Gh. *Filosofia antică*. Chișinău: UnAȘM, 2013, p.90.
7. Bobîna, Gh. *Filosofia antică*. Chișinău: UnAȘM, 2013, p.93.
8. Țirdea, T. et al. *Introducere în filosofia socială*. Chișinău: Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, 2019, p.21.
9. Bobîna, Gh. *Filosofia antică*. Chișinău: UnAȘM, 2013, p.103.

10. Bobîna, Gh. Filosofia antică. Chişinău: UnAŞM, 2013, p.121.
11. Chinez, I. Bioetica – responsabilitatea faţă de viaţa umană. Iaşi: Sapiientia, 2015, p.50.
12. Sfântul Augustin. Despre minciună. Bucureşti: Humanitas, 2016, p.141.
13. Sfântul Augustin. Despre minciună. Bucureşti: Humanitas, 2016, p.31.
14. Chinez, I. Bioetica – responsabilitatea faţă de viaţa umană. Iaşi: Sapiientia, 2015, p.51.
15. Bratiloveanu, I. Pedepsele şi demnitatea persoanei umane. În: Rolul Europei într-o societate polarizată. Bucureşti: Editura Hamangiu, 2014, p.34.
16. Durkheim, E. Despre sinucidere. Iaşi: Institutul European, 1993, p.56.
17. Chinez, I. Bioetica – responsabilitatea faţă de viaţa umană. Iaşi: Sapiientia, 2015, p.56.
18. Capcelea, V. Filosofia socială. Bucureşti: Pro Universitaria, 2019, p.245.

CONTROLUL SUBIECTIV ŞI SĂNĂTATEA MENTALĂ

Ioana Todor, dr. în psihologie, conf. univ., director departament
Departamentul pentru Pregătirea Personalului Didactic,
Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia, România
ioanatodor@gmail.com
ID-ul ORCID: 0000-0002-3130-9444

PERCEIVED CONTROL AND MENTAL HEALTH

This paper presents a general overview of perceived control and related psychological constructs, emphasizing their adaptive roles in psychosocial functioning, individual performance, health and well-being. Exaggerated needs of control that people may have in some situations and the phenomenon of illusory control are explained from an evolutionary and cultural perspective. This paper argues for the promotion of a healthy level of desire/need for control as a premise of mental health.

Introducere

O mare parte a comportamentelor noastre de zi cu zi sunt declanşate automat, ca răspuns la stimuli din mediu, desfăşurându-se involuntar sau chiar în afara câmpului conştiinţei. De exemplu, un zgomot puternic şi neaşteptat poate declanşa un comportament reflex de tip apărare sau evitare, fără ca noi să controlăm în mod conştient acest lucru. Procesele psihice